

Marie Čermáková a kolektiv autorů

Jazykověda

ČEŠTINA

ŘEČ A JAZYK

2., přepracované vydání

ISV

3. Text

3.1 Text a nauka o textu

Text představuje strukturu komunikátu, spjatou tématem, popř. vzájemně návaznými tematickými prvky.

Text se vyznačuje souvislostí obsahovou i formální. Společné téma, věcněvýznamová souvislost mezi vyjadřovanými obsahy a její formální vyjadřování vytvářejí **soudržnost/koherenci a kohezi** textu.

Text v žádném případě není mechanický, nepropojený sled jednotlivých vět (výpovědí) jdoucích za sebou. Jde o celek složený z výpovědí větných i nevětných, které na sebe navazují (jsou spojitě, ve vzájemných vztazích a tvoří smysluplnou souvislost). Návaznosti textu slouží prostředky navazování a spínání, tzv. konektory. **Konektory** spojují větu (výpověď) s jejím okolím, zapojují ji do kontextu a do komunikační situace. (Nejběžnějšími konektory jsou spojky.)

Vedle konektorů se na soudržnosti textu podílejí další prostředky, a to prostředky kontaktové, komentáře metajazykového charakteru a další prostředky navazovací.

Základním prostředkem výstavby textu je **princip aktuálního členění** uplatňovaný v oblasti nadvětné, textové, promítající se v tematických posloupnostech.

Spolu se soudržností má ve výstavbě textu vzhledem k příjemci důležitou úlohu jeho **členitost**, a to pomocí **členění horizontálního** (především na odstavce a kapitoly) a **vertikálního**, sloužícího k odlišení sdělení podstatného od méně podstatného.

Všechny uvedené prostředky textové výstavby se přirozeně uplatňují v komunikátu.

Úspěšná realizace záměru autora komunikátu, ilokuce a perlokuce (vyvolání účinku na adresáta: přimět ho k jednání zamýšlenému autorem), tj. pragmatické vyznění komunikátu, je závislá na uplatnění prostředků všech jazykových rovin, od nejnižších po nejvyšší, a na jejich složkách.

Výstavbu textu a v souvislosti s tím využívání jazykových prostředků z nižších jazykových rovin v něm (tj. prostředků syntaktických, lexikálních a morfologických) k vyjádření záměrů autora (produktora) se zřetelem k dosažení žádoucích účinků na adresáta/příjemce studuje **nauka o textu**. Tato nauka není prostým rozšířením syntaxe nad hranici věty nebo souvětí.

3.1.1 Textový vzorec

Zpravidla před zahájením produkování komunikátu autor volí v souladu s funkcí projevu a na základě svých zkušeností a schopností jazykových a jiných, tj. **jazykové kompetence, způsob podání tématu**. **Téma** je z hlediska produkce textu jeho východiskem. Tento způsob zahrnuje často výběr základního postupu zpracování a jeho členění. Určité

druhy textů mají jistá pravidla, jimiž se jejich produkování a stavba řídí, tzn. existují jisté (i když neúplné a ne vždy propracované) modely, „vzorce“, jichž autor může při promýšlení komunikační strategie (postupu vedoucího k cíli) využít.

V autorově vědomí existuje často představa určitého textového „vzorce“, ten se v průběhu produkování komunikátu přetváří v konkrétní realizaci; z potenciální (možné) roviny se tak vzorec přeměňuje v jev roviny řečové.

Součástí textového vzorce je tematická struktura textu: buď jde o jedno téma – **hypertéma**, doplňované jinými tématy – motivy, různými odbočkami apod., nebo jde o více témat, vzájemně propojených, navazujících, postupně představovaných atd. (viz kap. 3.4.2 o posloupnostech).

Poznámka: Text využívá prvků nižších rovin, tj. lexikálních, gramatických, ale i tektonických (týkajících se výstavby textu), např. paralelismu, gradace, clipsy, anafory, epifory...

Roli modelů výstavby textu plní tzv. **slohové postupy** a na nich založené **slohové útvary**, jež se ovšem zpravidla v řečové praxi nerealizují v čisté formě.

Textové vzorce se plně uplatňují v kratších, např. konvenčních komunikátech, v konverzačních projevech, v řečové etiketě (např. v blahopřání, vyjadřování soustrasti), a zvláště v právních a administrativních projevech (např. v úředních dopisech, inzerátech i reklamách...), kdy se mění jen faktické údaje, struktura textu zůstává stejná. Takovéto texty jsou stereotypní na rozdíl od jiných, které mají strukturu proměnlivější.

Delší ucelený text obsahuje zpravidla tři části: začátek – úvod, střed – stať (hlavní část) a závěr. Jednoduché, nepříliš dlouhé projevy mívají středovou část krátkou, nečleněnou, kdežto projevy složitější a delší ji mívají rozsáhlejší a členěnou na odstavce, popř. vyšší jednotky (kapitoly, oddíly). Toto jsou základní složky kompozice projevu.

I mnohé rozsáhlé texty a soubory textů bývají důkladně propracovány podle předem promyšleného textového vzorce. Tak např. učebnicový text je členěn na tematické celky, ty dále na lekce, každá lekce obsahuje ustálené části, např.: úvodní článek, otázky k němu, poučku, cvičení dílčí a syntetická, event. shrnutí (dále viz i kap. V.4.3 a 4.4).

3.2 Soudržnost/koherence textu

Text se vyznačuje **relativní uceleností**, relativní komunikační úplností po stránce tematicko-obsahové i formální. Přitom může být složitě strukturován (stavěn, složen) jak po stránce tematické, tak kompoziční a stylizační.

Tematické složky jsou uspořádány v souladu s vyjadřovaným průběhem děje nebo myšlenek autorových. Avšak pouhá **myšlenkově-tematická posloupnost** ještě plně nezaručuje sémantickou spojitost, soudržnost/**koherenci** textu. Tu podporují **speciální prostředky**, především **konektory**, napomáhající tomu, že text drží pohromadě, je i formálně soudržný/**kohezní**.

3.2.1 Prostředky soudržnosti textu

3.2.1.1 Konektory

K spojitosti, soudržnosti textu přispívají **prostředky navazovací a usouvztažňovací**. Jde především o zájmena, místní a časová příslovce, částice a spojky, jež:

- a) zajišťují **návaznost** na předcházející i následující **kontext**,
 b) odkazují na **situaci mimo text**.

Ad a) Srov. dvě repliky: *Ty nikam nesmíš.*

A přece pojedu.

Pomocí *a přece* mluvčí zřetelně navazuje na předchozí repliku jiné osoby, např. na zákaz nebo na okolnosti bránící cestě (např. pro nemoc, špatné počasí...). Jak patrně, textem je i dialog, tvořený více komunikáty.

Navazovací prostředky, konektory, se označují rovněž jako **kontextualizátory**, neboť **zapojují větu do kontextu**.

Ad b) *Teď pracuji ve Voticích, s e m jsem nastoupil vloni, d ř í v e jsem byl zaměstnán ve Vlašimi. T a m jsem přišel z Louňovic.*

Výraz *teď* nenavazuje na sdělení uvnitř textu ani na jiný text, nýbrž vyjadřuje časové vztahy externí (mimotextové), vztahuje děj k okamžiku promluvy. Výrazy *teď* a *dříve* (viz výše) slouží jako tzv. **časové orientátory**, naznačují časovou posloupnost dějů. Příklady časových orientátorů: *tehdy, předtím, dříve* – vztahují text k minulosti, k předčasnosti; *potom, nato, pak* – vztahují text k časové následnosti; *nakonec* – signalizuje závěrečnou fázi děje; *zatímco, současně* – vyjadřují časový souběh dějů.

Pro výstavbu textu, jeho spojitost kontextuální a situační, jsou významné i **prostorové (místní) orientátory**. K nim patří např. výrazy *zde, jinde, tady, sem, tam* (viz výše uvedený příklad), *výše uvedené, níže uvedené*. Dva posledně jmenované výrazy slouží k odkazu dovnitř textu (jsou to textové orientátory), výrazy *zde, sem, tady, tam, jinde* i k orientaci externí, mimo text, pro orientaci v mimojazykové realitě. Kam odkazují, záleží na jejich konkrétním užití.

Funkci omezující platnost výpovědi mají **restriktory**: *Jíme maso vyjma/mimo skopové, s výjimkou skopového* × *Jíme maso, ovšem jen (pouze, jedině) skopové.*

Je zřejmé, že uvedené výpovědi s výrazy *mimo, vyjma, s výjimkou* (a obdobně) mají význam právě opačný než výpovědi s výrazy *jen, pouze, jedině*. Tyto tzv. restriktory platí jen na malou vzdálenost, týkající se platnosti výpovědi, avšak ovlivňují podstatně smysl textu, v němž se vyskytují.

3.2.1.1.1 Lexikální konektory

K lexikálním prostředkům zajišťujícím koherenci textu patří:

- **opakování** pojmenování z (některé) předchozí věty v některé z vět následujících;
- **užití synonyma** tohoto pojmenování (místo jeho opakování);
- **užití odkazovacích a ztotožňovacích výrazů**, kterými jsou vedle už výše uváděných příslovcí s funkcí časových a prostorových orientátorů především osobní a ukazovací zájmena, popř. číslovky.

Př.: *Dnes přijede Honza s Jarkou. O b a u nás zůstanou týden. O n se pak vrátí domů, a l e o n a t a d y ještě týden zůstane, protože se jí P r a h a líbí. T e n d r u h ý t ý d e n prožijeme hlavně prohlídkou historických památek, protože š v a g r o v á, t e d y J a r k a, je d o n i c h zamilovaná. Často t u t é ž p a m ě t i h o d n o s t chce navštívit znovu.*

Někdy lze některý konektor vypustit (elidovat), je-li ze souvislosti (z kontextu) nebo ze situace patrné, koho nebo čeho se vyjadřování týká. Tento způsob návaznosti se označuje jako **elipsa** (slovní nevyjádření).

Srov. pokračování výše uvedeného textu:

Čím přijedou? Autem, už ho mají v pořádku. (Nevyjádřený podmět: *Honza s Jarkou, oba, popř. švagrová s mužem...*; v druhé větě je elidován přísudek: *přijedou.*)

Místo opakování výrazu nebo jeho synonyma a podobných prostředků uijeme někdy i **nadřazených**, popř. **podřazených výrazů**, tj. výrazů ve vztahu rodu a druhu.

Pojmenování podřazená (druhovává) lze často nahrazovat jejich nadřazenými (rodovými) pojmenováními (místo: *tulipány, růže, jiriny, kosatce...* se užije prostého shrnujícího názvu *zahradní květiny*). Nahrazovat pojmenování nadřazené podřazeným však není vždy vhodné.

Srov. vhodnost – nevhodnost dvou sdělení v následujících příkladech:

V našich rybnících žije hodně kaprů. Tyto ryby... × **V našich rybnících žije hodně ryb. Tito kapři zvláště dobře prospívají v rybnících, v nichž se chovají zároveň kachny* (zde jde o vadné užití identifikátoru).

3.2.1.1.2 Gramatické konektory

Funkci gramatických konektorů plní lexikálněsémanticky neplnovýznamová slova, **spojky** (*a, i, ani, ale, avšak...*); to jsou především syntaktické, tj. gramatické prostředky, ale některé z nich zároveň vymezují např. časovou platnost výpovědi nebo naznačují i vnitřní vztahy výpovědi, např. jejich nesoulad, rozpor (*ale, avšak, i když, třebaže...*).

Dále k nim patří **koncovky slovesného přísudku** při elipse podmětu, přísudek se pak shoduje s podmětem z předcházející věty: *Odjel do Egypta před půl rokem* (elipsa pojmenování mužské osoby, o níž byla už řeč). Shoda jako konektor se nejvýrazněji uplatňuje při elipse podmětu; někdy však tato elipsa může vést nezáměrně k směšnosti nebo k poruše srozumitelnosti textu: *Náš Kubiček si nejráději hraje s opičkou, přitom má na sobě zpravidla kostkované kalhotky.* (Kdo? Kubiček, opička?)

Pokud nemůže dojít k záměně nebo nejasnosti, je eliptický způsob vyjadřování v češtině zcela běžný: *Minulé léto bratr nosil plno hub. I nám dal, dokonce je přivezl už usušené a zavařené. To jsme byli rádi.* (Srov.: \emptyset dal \emptyset , \emptyset přivezl, \emptyset jsme byli rádi.)

K vyjadřování časové návaznosti, posloupnosti, fázovosti... děje napomáhají některé **mluvnické kategorie sloves**, a to kategorie času, vidu a druhu slovesného děje. Tyto prostředky se kombinují s prostředky lexikálními: *Dlouho se s jejím odporem nemohl vyrovnat. Konečně však přece pochopil, že ho nemá ráda.*

(Výraz *konečně* vyjadřuje časové vyústění něčeho v něco, naznačuje, že to nebylo hned, že k pochopení došlo s časovým odstupem; výraz *přece* signalizuje, že mezi větami je vztah přípustkově-odporovací, zdůrazněný ještě výrazem *však*; sloveso *pochopil* (dokonavé sloveso v minulém čase) naznačuje, že proces chápání byl dokonán, přezens slovesa *nemít (nemá)* vyjadřuje nepřetržitý děj atemporální/mimočasový; tím vším jsou dány časové vztahy externí: stále trval děj: *nemá ho ráda*, kdežto děj pochopení proběhl s odstupem doby, nikoli v počáteční etapě děje.)

3.2.2 Kontaktní prostředky

Při komunikaci – zvláště, ale nejen – přímé se autor snaží vzbudit a udržet pozornost a zájem adresátů v průběhu komunikace a rovněž naznačit ukončení kontaktu. K tomu mj. slouží **kontaktní prostředky**. Tyto kontaktní prostředky kromě svého poslání – **navázat, udržet, ukončit kontakt mezi komunikanty** – jsou důležitým prvkem výstavby textu, plní vlastně rovněž úlohu konektorů.

Kontaktní prostředky bývají ustálené, **konvenční formule**. Např. řečník osloví přítomné na počátku projevu: *Vážení přítomní (Vážené paní, vážení pánové)*, zpravidla i před úplným závěrem projevu takto: *Vážení (vážené dámy a pánové), dnes jsme projed-*

nali..., příště se zaměříme... U delšího projevu se oslovení vyskytuje někdy i v průběhu projevu (slouží k znovuzískání pozornosti, k oddělení některých částí téhož projevu apod.). Ovšem příliš časté užívání kontaktních prostředků projev drobí a může působit jako výraz vyjadřovací neobratnosti nebo podlézání.

Kromě oslovení a pozdravů sem patří obraty upozorňující, vybízející adresáty, jako: *Obrátíme nyní svou pozornost..., Všimněte si nyní, že...*

V mluveném projevu se vyskytují často kontaktní výrazy jako: *vid' – vid'te, že, že ano, zast. není-liž pravda...* formálně žádající souhlas adresáta s výrokiem mluvčího. Často však tyto výrazy tuto funkci ztrácejí a mění se v pouhé **parazitní výrazy**.

3.2.3 Komentáře

Do věty nevstupují jako její větné členy komentující výroky, ty mívají charakter vsuvkový. Někdy se vážou k širšímu kontextu, platí na větší vzdálenost v textu, mají nadvětný charakter.

Komentáře často odrážejí subjektivní autorovy postoje, názory, hodnocení. Přitom tyto komentáře mohou mít podobu výrazu jak holého, tak rozvitého, ale i věty, srov.: *bohužel/bohudík to máme už za sebou, (velká) škoda, už se to stalo* (vyjadřuje se hodnotící stanovisko k ději, o němž je řeč), a dokonce i textu.

Výrazy jako *respektive/přesněji řečeno/lépe vyjádřeno...* mají funkci uvádět zpřesněné, **opravené/rektifikované vyjádření** ve srovnání s předcházejícím: *Mládež, o níž byla řeč, respektive/přesněji řečeno její menší část, podléhá nepříznivým společenským vlivům.* Těmito vyjádřeními může začínat věta i odstavec a tím se stávají i prostředky textové návaznosti: *Přesněji řečeno se naše sdělení týká jen...* (Viz i kap. V.1.3.3.)

3.3 Způsoby odkazování a navazování v textu

Způsob odkazování v textu může být trojí:

- a) **anaforický**, tj. zpět do textu;
- b) **kataforický**, tj. dopředu do textu;
- c) **exoforický**, tj. mimo text, ke komunikační situaci.

Ad a) *Jak jsme se zmínili, Jak bylo výše řečeno/vedeno/vysvětleno, Jak jsme naznačili vpředu..., Vraťme se ještě jednou k našemu konstatování...*

Ad b) *Řeknu vám o něčem, co vás upřímně potěší: Dověděl jsem se, že... V další části našeho výkladu/v příští kapitole této knihy/v některé z následujících přednášek se vyslovíme/vyjádríme k...*

Obdobně odkazují anaforicky nebo kataforicky i ostatní konektory; častější je odkazování anaforické, srov. příklady v kap. V.3.2.1.

Ad c) Např. je vydána kniha a po určité době vyjde její recenze v odborném literárním časopise a v ní čteme: *Tato dlouho očekávaná kniha své čtenáře nezklamala...*

Viz i kap. 3.2.1.1.1 (odkazovací úpravy).

3.3.1 Navazování kontaktní a distantní

Vztah navazování může být **podle vzdálenosti mezi textovými jednotkami**, které na sebe navazují:

a) bezprostřední, příslušné textové jednotky stojí v sousedství, pak jde o **návaznost/konexi kontaktní** (např. *Moji známí žijí v Litoměřicích. S e m přišli hned jako čerství absolventi vysoké školy*);

b) vzdálenost mezi příslušnými textovými jednotkami je větší, bezprostředně nestojí za sebou, pak jde o **návaznost distantní**:

Přijel jsem na Lhotku po dvaceti letech až letos o prázdninách. Navštívil jsem svou tetu, sestru mého otce. Procházel jsem zase krajem, který jsem znal jako kluk, a radoval jsem se, když věci byly na svém, totiž na starém, nezměněném místě a nezměněny. Zvláště z lesů a rybníků jsem se těšil, na druhé straně mě tam roztrpčovaly některé zchátralé chalupy, špatně obdělaná pole, vykácené lípy, duby a třešně.

Distantní navazování může být jak na kratší vzdálenost, např. ob jednu větu nebo ob několik vět (viz na Lhotku...*krajem, který jsem znal...*, ...*tam*), tak i větší vzdálenost, např. přes odstavce, přes kapitoly. Tím se vlastně zajišťuje soudržnost textu i na větší vzdálenost.

3.4 Výstavba textu

3.4.1 Funkce aktuálního členění ve výstavbě textu

Základním principem výstavby českého textu je aktuální členění. **Princip aktuálního členění spočívá ve vytváření větné perspektivy**, je to způsob zařazení výpovědi (věty) do kontextu (někdy se proto mluví o kontextovém členění). V mluveném projevu je často tento princip posílen, anebo naopak překryt větným důrazem. Formálně se projevuje aktuální členění v pořádku slov (slovosledu): První část výpovědi (věty) v nevzrušeném projevu obsahuje to, o čem se vypovídá, tj. **téma výpovědi**. To je zpravidla (sémanticky) totožné s tím, co je známo z předchozí výpovědi, to je **východisko** (neboli základ) výpovědi. Druhou (v pořadí) část výpovědi tvoří to, co se o tématu vypovídá, tj. **réma**, jež se často (sémanticky) kryje s tím, co nového výpověď přináší, tj. s **jádrém** výpovědi. Aktuální členění mají i výpovědi nevětné (*Takhle to zpackat!*).

Z hlediska informačního je závažnější jádro výpovědi, réma, než východisko, téma výpovědi, ovšem z hlediska výstavby textu je významnější právě téma, neboť téma a jeho obměna (téma se různě v textu mění, vyvíjí, štěpí) text spojuje.

Platnost aktuálního členění se neomezuje jen na výpověď (větu), ale rozšiřuje se na text. Na principu aktuálního členění jsou založeny tzv. tematické posloupnosti.

3.4.2 Tematické posloupnosti

Tematická souvislost textu je zajištěna tzv. tematickými posloupnostmi: následující výpověď nějak navazuje tematicky na předcházející, obsahuje buď některé její prvky, nebo ji zahrnuje celou. Srov. (*Kavárna Slávie*) *stojí na nábřeží. Z něho je krásný výhled na Hradčany. Tam se od Slávie dostanete tramvají č. 22...*

V 1. výpovědi je téma: *kavárna Slávie*, réma: *na nábřeží*, obojí je spojeno pomocí přechodového členu, slovesa *stojí*. Réma 1. výpovědi se v 2. výpovědi stalo tématem ...*z něho*, rématem 2. výpovědi je: *krásný výhled na Hradčany*. *Na Hradčany* se stává tématem 3. výpovědi v podobě odkazovacího *tam...*

Graficky znázorněno:

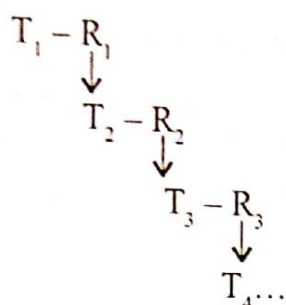

Schéma: $T_1 - R_1 \cdot (R_1 \rightarrow) T_2 - R_2 \cdot (R_2 \rightarrow) T_3 - R_3 \dots$
 (tedy:) $T_1 - R_1 \cdot T_2 (= R_1) - R_2 \cdot T_3 (= R_2) - R_3 \dots$

Tento způsob výstavby se nazývá **tematizace rématu**.

Je příznačný pro dějový popis i pro vyprávění, popř. i pro texty založené na příčinných vztazích, jako je výklad.

Jiný postup při zpracování textu představuje **stavba textu s průběžným tématem**, tzn. text má jedno téma ve všech výpovědích: *Můj medvídek je už starý. Koupil mi ho tatínek jednou k Vánocům. Méďa se jmenuje Filip. Mám ho moc ráda.*

Téma 1. výpovědi: *Můj medvídek*, réma (*je už*) *starý*. Téma 2. výpovědi – *mi ho*, réma – konec věty. Téma 3. výpovědi: *Méďa* – synonymum slova *medvídek*, slovo *Filip* tvoří réma. ...Z analýzy vyplývá, že ve všech výpovědích je totéž téma: *medvídek* (vyjádřeno přímo, synonymem, zájmenem, popř. je nevyjádřeno), v každé výpovědi se mění jen réma. Kromě 3. výpovědi je tématem též *já: můj – mi – já (mám)*. Příklad ukazuje, že text drží pohromadě současně pomocí více prostředků.

Znázorněno graficky:

$$\begin{array}{l}
 T_1 - R_1 \\
 T_2 (= T_1) - R_2 \\
 T_3 (= T_2 = T_1) - R_3 \\
 T_4 (= T_3 = T_2 = T_1) - R_4
 \end{array}$$

Schéma: $T_1 - R_1 \cdot (T_1 \rightarrow) T_2 - R_2 \cdot (T_1 \rightarrow T_2 \rightarrow) T_3 - R_3 \cdot (T_1 \rightarrow T_2 \rightarrow T_3 \rightarrow) T_4 - R_4$
 Jednoduše zapsáno: $T - R_1 \cdot T - R_2 \cdot T - R_3 \cdot T - R_4$

Z uvedeného příkladu je zřejmé, že tento postup se uplatňuje v prostém nebo odborném statickém popise.

V obou uvedených typech postupů se pak struktura textu může různě **obměňovat**, např.

a) **derivací/obměnou tematizace rématu**,

b) **derivací/obměnou průběžného tématu**.

Ad a) Schematicky ji lze vyjádřit: $T_2 < R_1$, tzn. že téma druhé výpovědi je odvozeno z rématu první výpovědi, avšak je rozsahem menší než toto réma: *K perlám středověké architektury patří náměstí v Novém Městě nad Metují. V jeho rohu stojí zámek s překrásnou francouzskou zahradou...*, ale nemusí: *Taková krásná prostranství nejsou běžná.*

Ad b) Téma druhé věty je odvozeno z tématu věty první, rozsahem bývá menší než téma věty první: $T_2 < T_1$: *Zámek v Novém Městě nad Metují stojí za zhlédnutí. Nábytek některých místností je zajímavou ukázkou českého kubistického užitého umění.*

T_1 (zámek v NM) – R_1
 T_2 (\neq nábytek v některých místnostech tohoto zámku/ $< T_1$) – R_2

V závěru textu nebo jeho části se někdy uplatňuje **tematická posloupnost se shrnujícím tématem**, kdy se tematizuje celá předchozí výpověď (věta), popř. předchozí text. V návaznosti na naše příklady lze realizovat tuto posloupnost např. takto:

Toto vše se může čtenář dočíst v našem průvodci.
 (T = toto vše)

Vedle základních typů tematických posloupností existují další:

– **rozštěpení tématu** nebo **rozvíjení rozštěpeného tématu**: *Vltavská nábřeží mě lákají svými zvláštnostmi. Na levém břehu je to především Kampa... Na pravém břehu často vcházím po mostě na Žofín...*

Stavba úryvku: T (vltavská nábřeží) – $R \cdot t_1$ (nábřeží na levém břehu) ($< T$) – $R_2 \cdot t_2$ (nábřeží na pravém břehu) ($< T$) – R_3 .

$$t_1 + t_2 = T$$

– **rozštěpení rématu** nebo **rozvíjení rozštěpeného rématu**: *Byl jednou jeden král a ten měl tři syny. Nejstarší z nich... Prostřední pak... Kdežto nejmladší...*

Schematicky lze vyjádřit tento postup: T – $R \cdot t_1$ – $R_1 \cdot t_2$ – $R_2 \cdot t_3$ – R_3

Přitom platí: $R \rightarrow t_1, t_2, t_3$
 $t_1 + t_2 + t_3 = R$

3.5 Členitost textu

3.5.1 Horizontální členění

Je-li základní vlastností textu jeho **soudržnost** (tím se liší text od prostého shluku vět), je jinou, neméně významnou jeho vlastností **členitost**. Členěním je zároveň (v psaném textu) zvýrazněna dimenze (rozměr) prostorová (text se rozprostírá po určité ploše) a časová; ta se uplatňuje i u projevu mluveného (projev probíhá v čase).

Členitost textu vyplývá z obsahové struktury textu, obráží ji, a tak pomáhá příjemci orientovat se v ní. Členěný text rovněž omezuje únavu adresáta: na textových „švech“ si příjemce odpočine, neboť tyto švy jsou provázeny v mluveném projevu pauzou, v psaném projevu odsazením, „odstavením“ počátku nového řádku; švy jsou vyznačeny odstavcem nebo novým nadpisem (mezititulkem), který naznačuje začátek nové kapitoly nebo nového oddílu.

Nový odstavec nebo mezititulek signalizují příjemci změnu tématu nebo novou etapu jeho rozvíjení.

Členění textu na odstavce, popř. vyšší jednotky – **kapitoly** a **oddíly**, se označuje jako **členění horizontální**, přitom i tyto jednotlivé části textu se vzájemně spojují a rozpojují v základním schématu: začátek, střed a konec. Vzájemný vztah oddílu a podřazené kapitoly a jejich odstavců přispívá i k vertikálnímu členění textu (viz V.3.5.2).

Rozčlenění na odstavce je velice nápadné a je významným rysem zvláště u psaného dialogu, oddělují se jím repliky. V uměleckém textu, především v dramatu, ale i v epice bývá odstavcem signalizováno střídání řeči vypravěče a řeči postav (ovšem nemusí tomu tak být).